

*prof. dr Zbigniew Formella
Università Pontificia Salesiana, Roma, Italia
Istituto di Psicologia
Cattedra di Psicologia dell'educazione*

Recenzja w postępowaniu habilitacyjnym dr Małgorzaty Fopka-Kowalczyk

Przedmiotem oceny w niniejszej recenzji jest dorobek publikacyjny Pani dr Małgorzaty Fopka-Kowalczyk, zgłoszony przez nią w dokumentacji i stanowiący podstawę o ubieganie się o stopień naukowy doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie pedagogika. Niniejsza recenzja opracowana została zgodnie z decyzją Rady Dyscypliny Naukowej Pedagogika UMK w Toruniu z dnia 11-03-2025 (Uchwała nr 19).

Wstęp

Recenzja składać się będzie z dwóch części: z analizy i opinii dorobku naukowego, dydaktycznego i organizacyjnego oraz z opinii o dorobku publikacyjnym, w tym wskazanej przez Habilitantkę monografii jako wiodącego osiągnięcia. W konkluzji końcowej, wynikającej z obu części, zaprezentowane zostaną finalne rekomendacje dotycząca wniosku Habilitantki o przyznanie stopnia naukowego.

Uwagi ogólne

Analizie poddany został dorobek Pani dr Małgorzaty Fopka-Kowalczyk obejmujący okres po uzyskaniu stopnia naukowego doktora nauk społecznych w zakresie pedagogiki (12 marca 2013 roku) do złożenia wniosku o wszczęcie procedury habilitacyjnej w 2025 roku.

Wstępem i punktem wyjścia do oceny całego dorobku habilitantki są nakreślone przez Nią obszary badawcze, które: *są poświęcone zagadnieniom związanym z psychoonkologią i opieką paliatywną, edukacją i pedagogiką leczniczą (terapeutyczną) oraz tanatopedagogiką. Mieszczą się również w dziedzinie nauk o zdrowiu i psychologii klinicznej, wiążąc się z szeroko rozumianym wsparciem osób znajdujących się w sytuacjach kryzysowych, granicznych czy definiowanych przez nich jako trudne* (Autoreferat, s. 15).

Z analizy przedstawionej dokumentacji wynika, iż Habilitantka łączy swoją aktywność naukowo-badawczą (w pewnym, w pozytywnym znaczeniu, wymiarze transdyscyplinarnym) z praktyką zawodową. Z tej dwubiegunowej, komplementarnej perspektywy pani doktor wyróżnia tutaj dwa obszary działań:

1. *Funkcjonowanie i wsparcie osób chorych przewlekle, starszych i z niepełnosprawnościami oraz ich opiekunów formalnych w sytuacji diagnozy, chorowania, cierpienia i śmierci. Edukacja terapeutyczna.*
2. *Wsparcie, podnoszenie kompetencji merytorycznych i umiejętności interpersonalnych osób pomagających profesjonalnie lub przygotowujących się do tych zawodów w relacji z osobą cierpiącą, wymagającą wsparcia czy znajdującą się w kryzysie. Umiejętności interpersonalne, współczucie dla innych i troska duchowa. (Autoreferat, s. 16).*

I. Analiza dorobku naukowego, dydaktycznego i organizacyjnego

A. Publikacje

W przedstawionej dokumentacji dr Fopka-Kowalczyk deklaruje następujący dorobek piśmienniczy (Załącznik nr 4 do Autoreferatu):

- 3 monografie autorskie o charakterze naukowym,
- 8 współautorskich redakcji naukowych,
- 11 jednoautorskich artykułów w recenzowanych czasopismach naukowych,
- 21 współautorskich artykułów w czasopismach naukowych,
- 9 jednoautorskich rozdziałów w naukowych pracach zbiorowych,
- 3 współautorskie rozdziały w naukowych pracach zbiorowych,
- 2 razy była redaktorem merytorycznym czasopisma *Przegląd Badań Edukacyjnych* (nr 41/2023 i nr 47/2024).

Pozycje książkowe autorskie podejmują problematykę cierpienia, choroby i śmierci. Jedna z nich skierowana jest do pracowników opieki paliatywnej, druga do dzieci, a trzecia to monografia, którą omawiam poniżej. Osobiście podkreślam walor drugiej pozycji (*Jak rozmawiać z dziećmi o chorobie i śmierci. Opowiadania i bajki, Dyfin 2017*), która, mając charakter popularno-naukowy, pozwala na podjęcie trudnych tematów egzystencjalnych w odniesieniu do rodziców i do dzieci. Treść tej książki eksponuje zarówno zdolności dydaktyczne, jak i pedagogiczne autorki.

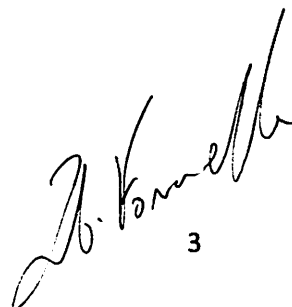
*Wb. Fopka-Kowalczyk*²

Spośród zasygnalizowanych współautorskich redakcji naukowych warto podkreślić wymiar psycho-społeczny poruszanych w nich zagadnień (resocjalizacja, profilaktyka społeczna, edukacja terapeutyczna), mających na celu próbę zrozumienia sytuacji „cierpiącego” człowieka i podejmowanych prób wspierania jego poszukiwań egzystencjalnych. Również w artykułach autorskich i współautorskich przewija się podobna tematyka. Poza podejmowaniem tematów w kontekście psycho-pedagogicznych doświadczeń związanych z chorobą, cierpieniem i stratą w odniesieniu do poszczególnych osób, instytucji, jak i wszelkich form opieki i wsparcia, warto wyróżnić tematy związane z szeroko pojmowanym wymiarem duchowym samego cierpienia czy opieki. Stąd wyraźnie wynika uzasadnienie posługiwania się terminami: *współczucie* i *wielowymiarowość cierpienia*, który są obecne w tych pracach Habilitantki. Ta szeroko pojęta duchowość obecna jest również w rozdziałach jednoautorskich i wieloautorskich w naukowych pracach zbiorowych. Osobiście doceniam interesujący sposób przedstawiania tego tematu (z punktu widzenia psycho-pedagogicznego i naukowego) w pracy z młodzieżą „trudną” oraz w obszarze opieki paliatywnej.

B. Wystąpienia na Konferencjach i Sympozjach

Odnotowuje się w tym zakresie czynny udział Habilitantki (w Załączniku nr 4 do Autoreferatu zostały podane tematy wystąpień) w następujących wydarzeniach o charakterze naukowym:

- 6 udziałów w konferencjach międzynarodowych. 2 z tych konferencji odbywały się online, a 4 pozostałe na terenie Polski (Bydgoszcz, Toruń, Lublin). Tematy 2 konferencji online zostały podane w języku angielskim, ale brakuje mi informacji na temat wystąpienia Habilitantki (czy było ono w języku angielskim, czy innym?). Podobne pytanie dotyczy pozostałych 4 konferencji międzynarodowych na terenie Polski. Z pewnością możliwość większego udziału w spotkaniach naukowych poza Polską nie tylko daje możliwość poszerzenia horyzontów naukowych, ale pozwala także na konfrontację i porównania prowadzonych działań aplikacyjnych. Zaznaczam to w kontekście bogatego doświadczenia praktycznego Pani doktor, które mogłoby jeszcze zyskać poprzez współpracę z ośrodkami zagranicznymi.
- 9 udziałów w ogólnopolskich konferencjach i seminariach naukowych. Tematy wystąpień zawierają treści zgodne z zainteresowaniami naukowymi i działalnością zawodową.

3

C. Udział w Komitetach organizacyjnych i naukowych Konferencji międzynarodowych i krajowych

Wszystkie wymienione zaangażowania, w liczbie 5 (członek komitetu organizacyjnego, koordynator konferencji, współorganizacja i koordynacja sympozjum, przygotowanie i koordynacja spotkania naukowego oraz organizacja i koordynacja Ogólnopolskich Zjazdów Hospicyjnych dla psychologów i psychoonkologów opieki paliatywnej), dotyczą zaangażowania na terenie Polski. Nie jest to oczywiście zarzut, lecz stwierdzenie faktu. Uważam, iż doświadczenie międzynarodowe przeżywane na terenie własnego kraju jest zdecydowanie inne od doświadczeń w innych rzeczywistościach kulturowych. Zachęcam do tego na przyszłość.

D. Uczestnictwo w pracach zespołów badawczych realizujących projekty naukowe/badawcze

Z załączonej dokumentacji wynika, iż dr Fopka-Kowalczyk brała czynny udział w 2 projektach międzynarodowych (HORIZON 2020; PRISM 2024) i 3 projektach krajowych (IBE 2024; *Toruńska Szkoła Ćwiczeń dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego 2019/2020*; *Tumbo pomaga 2 2024/2025* – projekt w trakcie realizacji). Ponadto warto zanotować współpracę Habilitantki w następujących projektach badawczych: adaptacja 2 skal do badania współczucia (SCS-PL; CS-R-PL); adaptacja Skali HOPE; projekt *Duchowość w medycynie*; konstrukcja i standaryzacja Kwestionariusza Troski Duchowej. Z pewnością, z punktu widzenia naukowego, należy podkreślić pozytywną wartość współpracy z ośrodkami i osobami spoza macierzystej uczelni. Fakt ten zawsze stanowi duże wyzwanie o charakterze zarówno formacyjnym, jak i umożliwiającym progres na poziomie naukowym, zwłaszcza przez konfrontację myśli i doświadczeń. Wydaje się to wyraźnie obecne przy pracy nad walidacją wspomnianych skal do badań współczucia.

E. Członkostwo w organizacjach i towarzystwach naukowych

Wymienia się tu przynależność i działalność w 4 organizacjach: Polskie Towarzystwo Opieki Duchowej w Medycynie; Polskie Towarzystwo Psychoonkologiczne; Zespół Pedagogiki Specjalnej Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN (2015-2019); Stowarzyszenie Hospicjum Światło. Nie znajduję informacji, aby była przynależność do organizacji międzynarodowych.

F. Staż naukowy

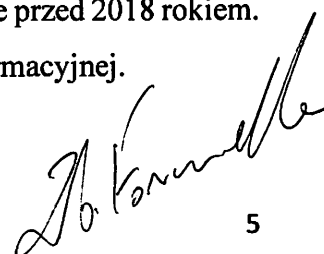
Został tu zadeklarowany staż naukowy w Instytucie Psychologii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (12.06-12.07.2023) oraz staż naukowo-badawczy w *Saint Nektarios Palliative Care*

4
Lb. Fopka-Kowalczyk

Centre w Bukareszcie. Materialne ślady (czy też rezultaty tego stażu) obecne są w skromny sposób w przedstawionych tematach wystąpień na konferencjach.

G. Inne

- Spośród innego rodzaju zaangażowania naukowego należy tu wymienić: udział w 2 komitetach redakcyjnych czasopism; udział w Komisji oceniającej pracowników naukowo-dydaktycznych Instytutu Nauk Pedagogicznych UMK (2017-2021); członkostwo w radzie Dyscypliny Naukowej Pedagogika (UMK); członek komisji dot. utworzenia kierunku pedagogika specjalna (UMK); promotor pomocniczy w przewodzie doktorskim (2 razy); promotor 320 prac licencjackich i magisterskich; recenzent prac naukowych dla czasopism zagranicznych (6) i polskich (13).
- Osobnym zagadnieniem jest zawsze praca dydaktyczna na uczelni. Z uzyskanych informacji wynika, że na tej płaszczyźnie Habilitanka prezentuje bogate doświadczenie. Zajęcia akademickie miały miejsce w INP UMK, WSB MERITO oraz w Collegium Medicum Bydgoszcz UMK. Przedmioty zajęć również są różnorodne, dotyczą obszaru psychologii (np. psychologia kliniczna, pracy, różnic indywidualnych) czy diagnozy (np. pedagogicznej, w resocjalizacji), wsparcia w opiece paliatywnej, niektórych zagadnień z psychiatrii czy komunikacji interpersonalnej. Wydaje się, iż spektrum jest tutaj dosyć szerokie, ale pewnie należy na to spojrzeć zarówno pozytywnie (możliwość humanistycznego podejścia do poruszanych zagadnień), jak i krytycznie (ryzyko uogólniania poruszanej tematyki). To ostatnie stwierdzenie z mojej strony jest tylko kwestią retoryczną.
- Kariera zawodowa i praca poza uczelnią. W załączonych materiałach znajduje się wiele informacji na temat różnorodnych form zaangażowania dr M. Fopka-Kowalczyk. Są tam wymienione zarówno działania o charakterze organizacyjnym, kierowniczym i formacyjnym. Za tę działalność Habilitanka otrzymała wiele nagród i wyróżnień. Fakty te wskazują na bogate doświadczenie i możliwość ciągłego postępu naukowego i sprawczego, co czyni tę działalność efektywną nie tylko w przestrzeni akademickiej, ale i w tej niezmiennie istotnej, jaką jest szeroko pojęte zaangażowanie społeczne dla dobra człowieka, zwłaszcza cierpiącego.
- Udział w szkoleniach podnoszących kwalifikacje zawodowe i kompetencje ludzkie. Wymienia się wiele różnych szkoleń. Wszystkie one jednak miały miejsce przed 2018 rokiem. Nie znajduję informacji na temat ostatnich lat tej ważnej działalności formacyjnej.

II. Analiza wskazanej monografii

Ta część mojej oceny dotyczy wskazanej jako wiodącej w procesie habilitacyjnym publikacji:

M. Fopka-Kowalczyk (2024). *Współczucie dla innych wśród studentów kierunków medycznych i niemedycznych. Badania w schemacie porównawczym i korelacyjnym*. Toruń: Wyd. Naukowe UMK, ss. 350, ISBN: 978-83-231-6030-4.

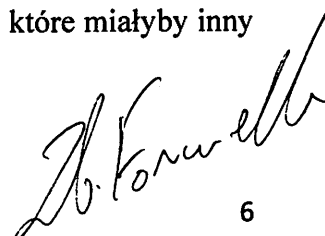
Opisanej w książce problematyce można przyznać duże znaczenie w kontekście dotychczasowej działalności autorki zarówno naukowej, jak i zawodowej. Monografia skupia się na zagadnieniu współczucia (zwłaszcza wśród studentów jako przytoczonej tu grupie badawczej), co wpisuje się w szerszy obszar zainteresowań autorki, obejmujących pedagogikę specjalną, psychologię zdrowia, psychologię kliniczną oraz terapię, w szczególności w kontekście kryzysów egzystencjalnych. Autorka podchodzi do tematu w sposób interdyscyplinarny, łącząc teorię z praktyką eksperymentalną, co wzbogaca tę pracę.

Monografia jest podzielona na sześć rozdziałów, a całość jest starannie skonstruowana, spełniając standardy pracy naukowej. Praca składa się z trzech części: teoretycznej, metodologicznej oraz wyników badań wraz z dyskusją, a kończy się wnioskami, które mogą mieć zastosowanie w praktyce pedagogicznej i edukacyjnej. Warto podkreślić, że praca ta w sposób oryginalny wnosi nowe informacje na temat współczucia, zwłaszcza w kontekście studiów i pracy w sytuacjach trudnych i kryzysowych, gdzie współczucie odgrywa kluczową rolę w działaniach pedagogów, psychologów, terapeutów i pracowników socjalnych.

Badania i ich zakres

Badania przeprowadzone wśród studentów kierunków medycznych i niemedycznych stanowią istotny element pracy, umożliwiając zrozumienie, w jakim stopniu przyszli profesjonaliści (z różnych dziedzin) wykazują współczucie w odniesieniu do innych ludzi, zwłaszcza tych w trudnych sytuacjach życiowych. Przeprowadzenie badań w tej grupie ma swoje zalety, ponieważ studenci tych kierunków w przyszłości będą mieli bezpośredni kontakt z osobami potrzebującymi pomocy. W kontekście pedagogicznym i terapeutycznym, taka analiza jest szczególnie cenna.

Z drugiej strony, warto zauważyć, że badanie przeprowadzone tylko na studentach może mieć pewne ograniczenia. Społeczność studencka jest dość specyficzną grupą, reprezentującą głównie młodsze pokolenie o zbliżonym poziomie wykształcenia, co może wpływać na percepcję badanych zagadnień. Dodatkowo, studenci są często bardziej otwarci na tematy teoretyczne i nowe podejścia, co może wpływać na wyniki badań, w porównaniu do innych grup społecznych, które miałyby inny bagaż doświadczeń życiowych.

Kierunki rozwoju badań

Poszerzenie badań o inne grupy społeczne, takie jak osoby z różnych środowisk zawodowych, wiekowych czy o różnym poziomie wykształcenia, stanowiłoby ważne wyzwanie w przyszłości. Takie badania pozwoliłyby na uzyskanie bardziej reprezentatywnego obrazu współczucia w różnych grupach społecznych, a także mogłyby przyczynić się do rozwoju badań nad czynnikami, które wpływają na rozwój tej cechy w różnych kontekstach społecznych.

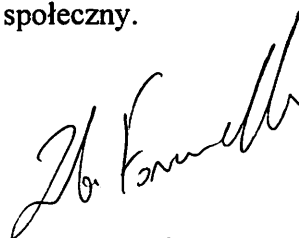
Podsumowanie monografii

Praca M. Fopki-Kowalczyk to solidne opracowanie, które w sposób interdyscyplinarny bada problem współczucia w kontekście edukacji medycznej i niemedycznej. Ma ona potencjał, aby wnieść cenny wkład w badania nad rolą współczucia w zawodach pomocowych oraz edukacji, jednak jej ograniczenia związane z wyborem grupy badawczej wskazują na potrzebę dalszego poszerzenia badań o inne grupy społeczne, co pozwoliłoby uzyskać pełniejszy obraz tej cechy w różnych kontekstach. Zresztą sama autorka w swoim autoreferacie zaznacza ten temat: *prezentowana książka jest pierwszym szerokim ujęciem zagadnienia współczucia dla innych badającym jego poziom wśród polskich studentów medycznych i niemedycznych, a przedstawione wyniki mogą stać się podstawą do dalszej eksploracji naukowej i badawczej oraz do zachęcania do bycia współczującym przez różne grupy zawodowe i społeczne* (Autoreferat, s. 10).

Walidacja polskich wersji skal (CS-R-PL oraz SCS-PL) stanowi znaczący wkład do naukowego rozwoju tego tematu, zwłaszcza w kontekście rozwoju pedagogiki współczucia. Prace te pozwalają na dalsze badania w zakresie psychologii, terapii oraz edukacji, a także oferują narzędzia, które mogą być wykorzystywane zarówno przez naukowców, jak i praktyków zajmujących się problematyką współczucia – zarówno w kontekście społecznym, jak i indywidualnym.

W szczególności, opracowanie skali „współczucia dla samego siebie” (SCS-PL) stanowi istotny krok w badaniu tematu *self-compassion*, który zyskuje coraz większe uznanie w psychologii i psychoterapii, jako kluczowy element wpływający na dobrostan emocjonalny i zdrowie psychiczne.

Zgadzam się z twierdzeniem, że rozwój pedagogiki współczucia ma przed sobą ogromne perspektywy. Możliwość wdrożenia tych badań do edukacji, terapii czy pracy z osobami znajdującymi się w trudnych sytuacjach życiowych może w przyszłości w znacznym stopniu wpłynąć na poprawę jakości życia wielu osób. Propozycje formacyjne i kształceniowe, które pojawiają się w monografii, pokazują, że dr M. Fopka-Kowalczyk nie tylko teoretycznie, ale także praktycznie angażuje się w rozwój tej dziedziny, co z pewnością wzbogaca jej dorobek naukowy i społeczny.

Konkluzja

Wnioski zawarte w tej ocenie dorobku naukowego w procesie postępowania habilitacyjnego są pozytywne i wskazują na wszechstronny rozwój dr Małgorzaty Fopka-Kowalczyk, zarówno w aspekcie naukowym, jak i zawodowym. Jej konsekwentne realizowanie zainteresowań badawczych, które obejmują zagadnienia związane z funkcjonowaniem psychospołecznym człowieka, współczuciem, cierpieniem oraz edukacją zdrowotną, rzeczywiście pokazuje głęboki i szeroki zakres kompetencji, które są istotne nie tylko w kontekście teorii, ale także w praktyce.

Szczególnie istotnym elementem tej oceny jest podkreślenie interdyscyplinarności pracy badawczej dr Fopka-Kowalczyk. Prace te wnoszą wartościowy wkład do współczesnych badań nad współczuciem i jego rolą w terapii, edukacji oraz zdrowiu psychicznym, a także do rozwoju pedagogiki współczucia, która może mieć szerokie zastosowanie w różnych dziedzinach nauki i praktyki zawodowej.

Wskazanie na potrzebę zwiększenia otwartości międzynarodowej jest również, moim zdaniem, trafne. Jeszcze większy udział w międzynarodowych projektach badawczych, konferencjach i wymianie doświadczeń z innymi środowiskami naukowymi mogłby znacząco poszerzyć horyzonty badawcze oraz umożliwić dr Fopce-Kowalczyk dalszy rozwój, a także promowanie jej dorobku na poziomie globalnym. Podsumowując, całość dorobku naukowego, wyników badań oraz działalności dr Małgorzaty Fopka-Kowalczyk spełnia wymagania stawiane przed osobami ubiegającymi się o stopień doktora habilitowanego, co stanowi solidną podstawę do dalszego postępowania habilitacyjnego i nadania jej tego stopnia.

prof. dr Zbigniew Fornal

Rzym, 2025-05-20